

БПК

9/2017

БОЗОР, ПУЛ ВА КРЕДИТ // РЫНОК, ДЕНЬГИ И КРЕДИТ

ПЛАСТИК КАРТОЧКАЛАР – ТАРАҚҚИЁТНИНГ ЯНГИ БОСҚИЧИДА

**ИҚТИСОДИЙ БАРҚАРОРЛИК ВА ИЖТИМОИЙ ЮКСАЛИШ ЙЎЛИДА АМАЛГА
ОШИРИЛАЁТГАН ИСЛОҲОТЛАР**

**СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕХАНИЗМА ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ БИРЖЕВОГО
ФОНДОВОГО РЫНКА**

**ИНВЕСТИЦИЯ САМАРАДОРЛИГИ ДАРАЖАСИНИ ОШИРИШДА ҚАНДАЙ
ОМИЛЛАР МУҲИМ?**

БУ СОНДА В НОМЕРЕ

ТАҲЛИЛ / АНАЛИТИКА

БАНК ФАОЛИЯТИ

4 **Ж. Мирзаев**
Халқ банки: тараққиётнинг янги босқичи сари

12 **Э. Камолова**
Иқтисодий барқарорлик ва ижтимоий юксалиш йўлида амалга оширилаётган ислохотларга ТИФ Миллий банки муносиб улуш қўшмоқда

ИҚТИСОДИЁТ / ЭКОНОМИКА

РЫНОК ЦЕННЫХ БУМАГ

18 **И. Бутиков**
Совершенствование механизма функционирования биржевого фондового рынка

ИНВЕСТИЦИОН ФАОЛИЯТ

24 **Б. Маматов, У. Ачилов**
Инвестиция самарадорлиги даражасини оширишда қандай омиллар муҳим?

ИНВЕСТИЦИИ

28 **С. Убайдуллаев, М. Каримов**
Глобальные инвестиционные процессы: влияние на мировую экономику

36 **У. Надирханов**
«Эффект соседства» – фактор активизации региональных инвестиционных процессов

ҲУДУДЛАР САЛОҲИЯТИ

40 **У. Мадраҳимов**
Миллий иқтисодиётнинг минтақавий мувозанати: барқарор ўсиш ҳолатини баҳолаш

ПРОМЫШЛЕННОСТЬ

46 **Д. Мухсимова**
Развитие обрабатывающей промышленности экономики Узбекистана

АМАЛИЁТ / ПРАКТИКА

ФИНАНСОВЫЕ ИНСТРУМЕНТЫ

52 **С. Воронин, Б. Коробоев**
НДС: анализ зарубежного и отечественного опыта использования

ЖАҲОН ТАЖРИБАСИ / ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ

ТАРАҚҚИЁТ ОМИЛИ

58 **Р. Солиев**
Сингапурнинг иқтисодий ривожланиш тажрибаси

ВОҚЕАЛАР / СОБЫТИЯ

ИННОВАЦИИ

64 **Ф. Ниязов**
Новые рыночные механизмы реализации биржевых товаров

68 **А. Назаров**
Қ.Х. Абдурахмоновнинг «Ўзбекистонда инсон омили ва манфаатлари – энг олий қадрият» номи китоби нашр этилди

69 **Б. Салимов**
Ш.И. Мустафуловнинг «Инвестицион муҳит жозибардорлиги: назария, методология ва амалиёт» номи монографиясига тақриз

ЖАҲОН ЯНГИЛИКЛАРИ

70 Халқаро иқтисодиёт – қисқа сатрларда

ИНВЕСТИЦИЯ САМАРАДОРЛИГИ ДАРАЖАСИНИ ОШИРИШДА ҚАНДАЙ ОМИЛЛАР МУҲИМ?

**Баҳодир Маматов, и.ф.н.,
Уйғунжон Ачилов**

Ҳар бир мамлакатнинг иқтисодий ривожланиш даражаси шу ердаги инвестицион муҳитга чамбарчас боғлиқдир. Зеро, муайян бир давлат ва унинг ҳудудига маблағ киритишдан аввал ўша ҳудуднинг инвестицион муҳитини баҳолаш, унинг жозибадорлигини аниқлашга киришилади.

Бугун кўпгина ривожланган мамлакатларда инвестиция муҳитини ўрганивчи, унинг мафтункорлигини баҳоловчи, аниқ ҳулоса ва маълумотларни инвесторлар учун тақдим этувчи махсус фирмалар, ташкилотлар мавжуд. Масалан, Швейцария, Германия каби мамлакатларнинг нуфузли ахборот хизматлари давлатнинг иқтисодий, сиёсий ва ижтимоий ҳолатини баҳолаш учун ҳар бири «0» дан «12» баллгача бўлган (0 – қониқарсиз ва 12 – ўта қулай) шкала бўйича баҳоланадиган 15 та муҳим кўрсаткични ҳисобга олган «BERI» (business environment risk index) кўрсаткичидан фойдаланади. Қуйидаги 1-расмда «BERI» индекси инвестиция қарорларини қабул қилиш бўйича аҳамиятидан келиб чиққан ҳолда акс эттирилган.

«BERI» индексига кирган кўрсаткичлар орасида сиёсий барқарорлик (12 балл) муҳим аҳамиятга эга. Умуман олганда,

«BERI» хизмати бу борада катта обрў қозонган ташкилотдир. Мазкур ташкилот капитал импорт қилувчи мамлакатлардаги инвестицион муҳитни таҳлил қилиб, инвестицияларнинг рисклилик даражасини аниқлаб беради. «BERI» хизмати матбуот орқали турлича индекслар билан инвесторлар хорижий мамлакатларга инвестиция қўйишининг хавфхатарлилик, риск даражасини аниқлаб беради. Ҳозир бундай турдаги хизматларни кўрсатувчи ташкилотлар 55 дан ортиқ капитал импорт қилувчи мамлакатлардаги инвестиция муҳитини баҳоламоқда. Бунда мамлакат инвестицион муҳитини баҳолашдаги баллар қанчалик юқори бўлса, у шунчалик барқарор мамлакат ҳисобланади.

Шу ўринда инвестицион муҳитни баҳолаш бўйича Жаҳон банки ёндашувига назар ташласак. Жаҳон банкининг 2005 йилда чоп этилган «Ҳамма учун инвестицион муҳитни қандай

шакллантириш мумкин?» мавзuida (жаҳон иқтисодиётининг ривожланиши тўғрисида)ги йиллик ҳисоботида «ҳукумат ва тегишли ташкилотлар тадбиркорликни ҳамда муваффақиятли фаолият кўрсатувчи бозорни ривожлантириш мақсадида уларни қўллаб-қувватлайди», дейилган. Ушбу маърузада инвестицион муҳит фирмаларга ишлаб чиқариш учун инвестиция киритиш, иш ўринларини ташкил этиш ва фаолиятни кенгайтиришда имкониятлар ҳамда рағбат омилларини яратиб бериши таъкидланган.

Жаҳон банки ёндашувига кўра, мамлакат инвестицион муҳитига таъсир қилувчи омиллар қуйидагилардан иборат:

◆ иқтисодий сиёсат ва ҳукукий-меъёрий амалиётнинг ноаниқлиги;

- ◆ коррупция даражаси;
- ◆ суд тизимининг сифати;
- ◆ жиноятчилик даражаси;
- ◆ «солиқ юки» ва солиқ-

қа тортишни ҳуқуқий жиҳатдан тартибга солиш тизими;

◆ молия ресурсларини олиш имконияти ва молиялаштириш қиймати;

◆ электр билан таъминланганлик даражаси ва сифати;

◆ ишчилар малака даражаси ҳамда меҳнат қонунчилигининг сифати.

1-жадвал маълумотларидан кўринадики, 2008-2015 йилларда ICOR коэффиценти 3,1-3,7 оралиқда ўзгариб турган. 2015 йилда Ўзбекистонга киритилган ҳар 3,1 бирлик инвестиция кўшимча 1 бирлик ЯИМ ўсишини таъминлаган. Бундай ҳолат инвестициялар яратувчанлиги сифатида эътироф этиладиган ICOR коэффицентининг мамлакатимиздаги даражаси белгиланган параметрлар доирасида эканини кўрсатади. Бинобарин, халқаро амалиётда, хусусан, Жаҳон банки маълумотларига кўра, ушбу кўрсаткич тараққий этган мамлакатларда 2,4-3,5 коэффицент оралиғида ижобий ҳолат сифатида баҳоланади.

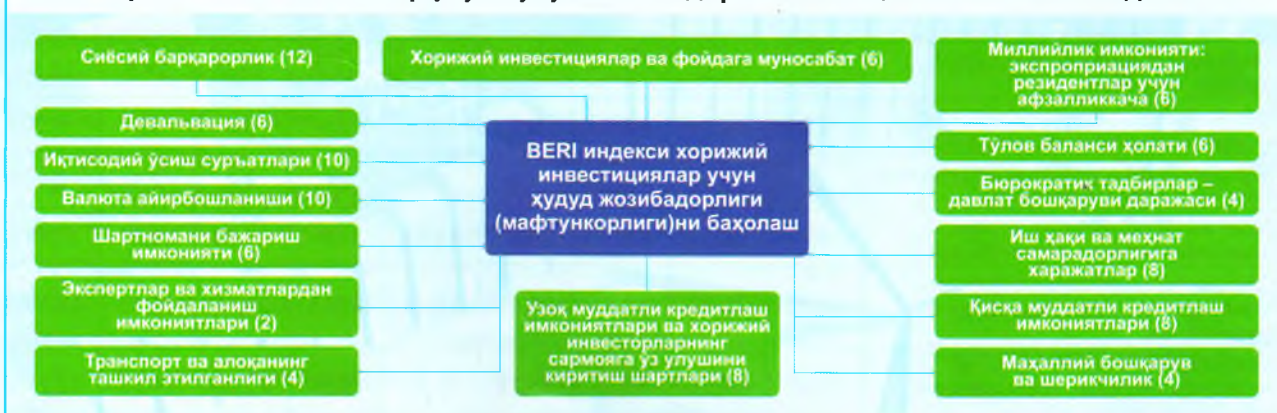
Таҳлил натижалари шуни кўрсатадики, 2008-2015 йилларда ЯИМ ҳам, асосий капиталга киритилган инвестициялар ҳам ўсиш суръатига эга бўлган. Бундай ижобий ҳолат мамлакатимизда қулай инвестиция муҳити ҳамда амалдаги ҳуқуқий ҳужжатларда хорижий инвесторлар учун кўплаб имтиёз ва рағбат омиллари яратилганлигини кўрсатади. Жумладан, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2005 йил 11 апрелдаги «Тўғридан-тўғри хусусий хорижий инвестицияларни жалб этишни рағбатлантириш борасидаги қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги ПФ-3594-сонли, 2012 йил 10 апрелдаги ПФ-4434-сонли Фармонида ўзгартиш киритиш тўғрисида»ги ПФ-4515-сонли ва 2012 йил 10 апрелдаги «Тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар жалб этилишини рағбатлантиришга оид қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги ПФ-4434-сонли ва бошқа шу мазмундаги Қарорларида инвесторлар учун кўплаб имтиёз ҳамда рағбат омиллари белгилаб берилган:

◆ 2005 йилнинг 1 июлидан эътиборан, тўғридан-тўғри хусусий хорижий инвестицияларни жалб этувчи иқтисодиёт тармоқларида маҳсулот ишлаб чиқаришга ихтисослашган корхоналар юридик шахсларнинг фойдасидан олинadиган солиқ, мулк солиғи, ижтимоий инфратузилмани ривожлантириш ва ободонлаштириш солиғи, мик-

рофирма ва кичик корхоналар учун белгиланган ягона солиқ тўлашдан, шунингдек, Республика йўл жамғармасига мажбурий ажратмалар тўлашдан озод қилинган. Бунда тўғридан-тўғри хусусий хорижий инвестициялар ҳажми қуйидагича бўлганда мазкур солиқ имтиёзлари белгиланган: 300 минг АҚШ долларида 3 миллион АҚШ долларида – 3 йил муддатга; 3 миллиондан ортиқ АҚШ долларида 10 миллион АҚШ долларида – 5 йил муддатга; 10 миллион АҚШ долларида ортиқ бўлганда – 7 йил муддатга. Ушбу солиқ имтиёзлари қуйидаги шартлар асосида қўлланиши белгилаб берилган: мазкур корхоналарни Тошкент шаҳри ва Тошкент вилоятини истисно қилган ҳолда республиканинг барча шаҳарлари ва қишлоқ аҳоли пунктларида жойлаштириш; хорижий инвесторлар томонидан тўғридан-тўғри хусусий хорижий инвестицияларни Ўзбекистон Республикасининг кафолати берилмаган ҳолда амалга ошириш; корхонанинг устав капиталида хорижий иштирокчиларнинг улуши камида 33 фоизни ташкил этиши лозим; хорижий инвестицияларни эркин алмаштириладиган валюта

Чизма

Хорижий инвестициялар учун ҳудуд жозибадорлигини баҳолашнинг BERI индекси

Манба: Вахабов А.В., Хажибакиев Ш.Х., Муминов Н.Г. Хорижий инвестициялар. Ўқув қўлланма. – Т.: «Молия», 2010. 155-156-б.

1-жадвал

2007-2015 йилларда ЯИМ ўсишига инвестициялар қўшган улуш ва ЯИМ ўсишининг капиталга боғлиқлиги

Йиллар	ЯИМ, млрд. АҚШ долларида (ЯИМ _и)	Асосий капиталга киритилган инвестициялар млрд. АҚШ долларида	ЯИМнинг ўтган йилга нисбатан реал ўсиш суръатлари, фоиз ҳисобида (ΔЯИМ)	Инвестицияларнинг ЯИМдаги улуши, фоиз ҳисобида (И _и -1)	ИСОР (Ии-1: ΔЯИМ)
2007	17,0	4,7	9,5	27,6	-
2008	22,3	6,5	9,0	29,1	3,1
2009	28,1	8,2	8,1	29,2	3,2
2010	32,1	9,7	8,5	30,2	3,7
2011	38,1	10,8	8,3	28,3	3,3
2012	45,9	11,7	8,2	25,5	3,1
2013	49,6	13,0	8,0	26,2	3,2
2014	53,3	14,6	8,1	27,4	3,4
2015	62,6	15,8	8,0	25,2	3,1

Манба: муаллифлар ҳисоб-китоби.

ёки янги замонавий технологик ускуна тарзида қўйиш; мазкур имтиёзларни қўллаш муддати давомида имтиёзлардан олинган даромаднинг камида 50 фоизини корхонани янада ривожлантириш мақсадида қайта инвестициялашга йўналтириш;

◆ хорижий инвестициялар иштирокида янги ташкил этилаётган корхоналар давлат рўйхатидан ўтган вақтдан бошлаб икки йил мобайнида шахсий ишлаб чиқариш эҳтиёжлари учун мол-мулк олиб киришда импорт божхона тўловларини тўлашдан озод қилинган.

Эътироф этиш жоизки, бу каби ислохотлар мамлакатимиз инвестиция муҳитини янада эр-

кинлаштириш ва рағбатлантиришга хизмат қилмоқда.

Шундай бўлса-да, жадвал маълумотлари иқтисодиётга жалб қилинган хорижий инвестициялар ҳажми мамлакатимиз имкониятларидан келиб чиқиб (қазилма бойликлари, малакали ишчи кучининг мавжудлиги, қулай об-ҳаво шароитлари, мамлакатнинг географик қулай жойлашуви, имтиёзли қонунчилик мавжудлиги, эркин иқтисодий зоналар фаолияти ва бошқалар) талаб даражасида, деб бўлмаслигини кўрсатмоқда. Бундай ҳолат иқтисодиётга хорижий инвестицияларни фаол жалб қилишнинг самарали йўллари излаб топиш, комплекс

чора-тадбирлар ишлаб чиқиш ва уни амалга ошириш, хорижий инвесторларни жалб қилишнинг қонунчилик асосларини янада такомиллаштириш, ҳудудларда инвесторларга хизмат кўрсатувчи инфратузилмаларни ривожлантиришни тақозо қилмоқда.

Маълумки, ЯИМ ўсишини таъминлашда ички инвестициялар улуши катта салмоққа эга. Бунда тижорат банкларининг инвестицион кредитлари ҳам муҳим ўрин эгаллайди. Ушбу кредитлар устувор равишда иқтисодиётнинг саноат тармоқларини модернизация қилиш, замонавий инфратузилмани шакллантириш ва ривожлантириш, ҳудудларни ижтимоий-иқтисодий жиҳатдан

2-жадвал

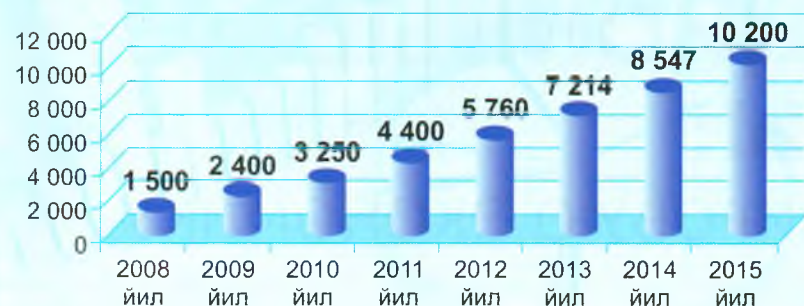
Ўзбекистон иқтисодиётига жалб қилинган хорижий инвестиция ва кредитлар ҳамда тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар ҳажми, уларнинг жами инвестициялардаги салмоғи

Кўрсаткичлар	2007 й.	2008 й.	2009 й.	2010 й.	2011 й.	2012 й.	2013 й.	2014 й.	2015 й.
Жами инвестициялар, млрд. АҚШ доллари ҳисобида	4,7	6,5	8,2	9,7	10,8	11,7	13,0	14,6	15,8
Хорижий инвестиция ва кредитлар, млрд. АҚШ доллари ҳисобида	1,2	1,7	2,9	2,8	2,5	2,6	3,0	3,1	3,3
Тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар, млрд. АҚШ доллари ҳисобида	1,0	1,4	2,5	2,4	2,0	2,0	2,2	2,3	2,4
Жами инвестицияларда хорижий инвестицияларнинг улуши (% да)	24,47	26,15	35,37	28,87	23,43	21,97	23,08	21,23	20,89
Жами инвестицияларда тўғридан-тўғри хорижий инвестицияларнинг улуши (% да)	20,43	21,08	30,37	25,05	18,43	17,35	16,62	15,75	15,19
Жами хорижий инвестициялар таркибида тўғридан-тўғри хорижий инвестицияларнинг улуши (% да)	83,48	80,59	85,86	86,79	78,66	78,99	72,00	74,19	72,73

Манба: Ўзбекистон Республикаси Иқтисодиёт вазирлиги маълумотлари асосида тайёрланган (www.minespotu.uz).

Диаграмма

Тижорат банкларининг инвестицион кредитлари динамикаси, млрд. сўмда

Манба: Ўзбекистон Республикаси Марказий банки маълумотлари асосида тузилган (www.cbu.uz).

юксалтириш ҳамда янги иш ўринлари ташкил этишга қаратилган дастурлар доирасидаги инвестицион лойиҳаларни молиялаштиришга йўналтирилмоқда. Хусусан, 2015 йилда корхоналарни модернизация қилиш, техник ва технологик жиҳатдан қайта жиҳозлаш мақсадларига тижорат банклари томонидан жами 10,2 трлн. сўм инвестицион кредитлар берилди. Ва бу кўрсаткич 2008 йилга нисбатан миллий валютаимизда ҳисобланганда 6,8 маротаба ортган.

Хулоса ўрнида айтиш мумкинки, миллий иқтисодиётга хорижий инвестицияларни жалб қилишни фаоллаштиришда қуйидаги чора-тадбирларни амалга ошириш зарур:

- ◆ Ўзбекистон ҳудудларининг ўзига хос хусусиятларини инобатга олган ҳолда эркин ва махсус индустриал иқтисодий зоналар ташкил этишни фаоллаштириш зарур;

- ◆ ташқи инвесторлар учун солиқ ва божхона тизимини такомиллаштириш, солиқларнинг рағбатлантирувчи ролини кучайтириш керак;

- ◆ хорижий инвестиция улуши мавжуд корхоналарни барпо этиш ва уларни рўйхатдан

ўтказиш жараёнини соддалаштириш ҳамда хорижий сармояли корхоналарни республика ҳудудларига мутаносиб жойлаштириш лозим;

- ◆ хорижий сармоядорларни қизиқтирувчи соҳа, тармок, объектларни аниқлаш ва улар тўғрисидаги маълумотларнинг шаффофлигини таъминлаш керак. Хусусан, Ўзбекистоннинг инвестицион салоҳиятини акс эттирувчи кўргазмалар воситалар (инглиз тилида), тақдимотлар тайёрлаш зарур. Бунда маҳаллий ҳокимликларнинг хорижий инвесторларни ҳудуд тўғрисида тўлиқ инвестицион муҳитга оид маълумотлар билан таъминлашда фаоллигини ошириш – хорижий инвесторларни тўлақонли равишда ахборот (инвестиция лойиҳалари ва бизнес таклифлар базаси, ҳудудий матбуот нашрлари, хом ашё ва меҳнат салоҳияти тўғрисида маълумотлар) билан таъминлаш, инвестиция фаолиятига оид конференциялар, семинар ҳамда тақдимот (республика ҳудуди ва хорижий мамлакатларда)лар ўтказиш зарур;

- ◆ миллий иқтисодиётга хорижий инвестицияларни жалб қилишнинг ҳудудий дастурлари

самарасини ошириш, уни доимий мониторинг қилиш, инвестицион жозибадорликни оширишга қаратилган «Ҳудудларда иқтисодий ривожлантириш» концепциясини ишлаб чиқиш керак;

- ◆ мамлакатимиз ҳудудларига хорижий инвестицияларни фаол жалб этиш учун ишлаб чиқариш (электр-энергия таъминоти, транспорт ва алоқа, йўл қурилиши, моддий-техник таъминот, газ, тоза сув таъминоти ва бошқалар), бозор (товар бозори, молия бозори ва меҳнат бозори), ижтимоий инфратузилма (маориф, соғлиқни сақлаш, санъат, маданият иншоотлари, спорт иншоотлари, ижтимоий таъминот, маиший хизмат, уй-жой қурилиши ва бошқалар)ларни янада ривожлантириш ҳамда ҳудудларнинг ривожланиш хусусиятидан келиб чиқиб, истикболли инвестиция лойиҳалари танловларини эълон қилиш асосида салоҳиятли инвесторларни жалб этиш лозим.

ABSTRACTS

WHAT ARE THE FACTORS TO IMPROVE THE INVESTMENT EFFICIENCY

The article examines the issue of improving investment efficiency in Uzbekistan. In developed countries such as Germany and Switzerland, for evaluation of investment environment the BERI (business environment risk index) index is being used. By this index, the 15 different indicators are evaluated with gradation from 0 to 12. In order to improve the investment environment in Uzbekistan, the recommendations are given.

ҲУРМАТЛИ ЮРТДОШЛАР !

«Асака» банк

2017 йил «Халқ билан мулоқот ва инсон манфаатлари йили» деб эълон қилиниши муносабати билан қуйидаги миллий валютадаги муддатли янги омонат турини таклиф этади:

«МАНФААТЛИ-2017»

Ушбу омонатнинг сақланиш муддати 12 ой бўлиб, ҳисобланган фоизлар ҳар ойда ёки омонат муддати тугагандан сўнг берилади.

Шу билан биргаликда, «Асака» банк миллий валютада 26 турдаги ва хорижий валютада 13 турдаги қулай шартларда омонат турларини таклиф этади. Омонатларни банкнинг барча филиалларида расмийлаштириш мумкин.

Барча омонатларингиз Фуқароларнинг банклардаги омонатларини кафолатлаш жамғармаси томонидан кафолатланади.

Сизнинг омонатларингиз :

- солиқлар ва мажбурий тўловлардан озод!
- маълумотлар сир сақланиши тўлиқ кафолатланади!
- эгалик ва тасарруф ҳуқуқи ўз ихтиёрингизда!
- миқдори чекланмаган!

(+99871) 120-39-81 | 120-39-60 | 120-39-63

www.asakabank.uz

Хизматлар лицензияланган

«Асака» банк сармоянгизни сақланиши ва кўпайишини кафолатлайди!